

Самур

№ 9 (141) 2002-йисан 29-ноябрь

1992-йисан январдила акъатзава

Мас 1000 манат

РЕДАКТОРДИН ГАФ

ТЕМЕНАР

РикИин дегънеяр тирвал гыссер юзуриз, дамар-рал звал гъиз, пузаррал цуьк акъудда теменри. Мурадрихъ луварар кутаз дуьнья кIанарда верци, хуьтуьл теменри. Муьгъуьббатдин лишанар яз са анжах кIанивилиз муьтлуьгъ жеда абур.

Зи ихтилат кIанивилин теменрикай туш. Гъвечи аялдиз рикI алаз гудай теменрикайни туш зи суьгъбет. Диде-бубадиз, вахариз, стхайриз чан-рикI авуникайни туш и веревирдер. Захъ къалабулух кутазвайди, зи къарай атIузвайди са маса жуьредин темен-тавалар я.

Гъар са халкъдихъ къетIен адетар ава. Лезгий-рихъни хъсан, къени адетар авачиз туш - зегъметдал рикI хун, мердвал, гаф чинал лугъун, къуьлун гзаф кIан хун, нефс тахъун ва масабур чаз хас къилихар я. КъанатIвилерни ава чахъ: чка атайла мез-гъвел ийиз, ширин мецелди рахаз жедач чавай. Пехилвал, нефсини эрекъ чIугдай вижесузилерни ава чахъ.

Эхиримжи вахгара чна лезгивилин гзаф лишанар квадарнава: милли тIварар, къени къилихар, хъсан адетар. Лезги итимар са-садахъ галаз гъикI гуьруьшмиш жезватIа фикир ганани куьне? Ярар-дустар, мукъва-къилибуру са-садал дуьшуьш хъайила, гарданар къуна теменар гудайла марча-марчдин, пIарцIа-пIарцIдин ванер яргъариз чкIида. Са-садан сивиз темен гуда са бязи ксари. Лезгийар патал гъич ухшар аквазвач аз и крар.

ЦIуд-цIувад йис инлай вилик икI гуьруьшмиш жедачир лезги ксар. А чIавара чи тавазивилерихъ са такабурувални квай. Алаз-алачиз са-сад къужахла-мишдачир ксари. Яргъай хтанвай, фадлай са-сад такунвайбуру хур хурув галуькардай, сада гъил муькуьдан къуьнел тадай. Дишегълийри лагъайтIа, хъвехъ хуьхъвев агуддай.

“Теменри инсанар мукъваларда”, - лугъуда садбуру. И фикирдихъ галаз рази туш зун. Мукъва-вал, хайивал къалурун патал алаз-алачиз пIуз-пIузаррал эцигун ваь, краралдини амалрал кIанивал субут авун герек я.

Темен-тавалар акъван ужуз хъанва хьи, лап адет-дин кардал элкъвенва. Идалди чун са-садав агатза-вач, акси яз къакъатзава. Вучиз лагъайтIа, чна чи жуьвал, махсувал квадарзава. Хайи халкъдиз хас адетар кваз къазвач. Патанбурувай къачунвай алаз-алачиз темен гудай хътин адетар лагъайтIа, лацу пеки-низ ягъанвай чIулав пине хъиз аквада. Са гафуналди, ухшар туш ксариз са-садав темен гун. На лугъуди, лез-гидин ухшар амач абурухъ.

ЧАКАЙ КХЕНАЙ...

Лезгийрихъ гъилин хатIаралди кхъенвай гзаф къиметлу ктабар ава. Абуру чпин чIалалди къелемдиз къачунвай и ктабар кIевелай хуьзва. Лезгийри ктабар чIехи шанкъуналди кIелда ва виридалайни багъа аманат яз гъи-сабда. ЧIехи хуьрерин мискIинра цIудралди къиметлу ктабар хуьзва. Лезгийрин мискIинар са анжах Аллагъдиз дуьа ийидай чкаяр туш, гъакIни аялри ва жегълири кIелзавай, чирвилер къачузвай чкаяр я.

Лезгийрин гъилин хатIаралди кхъенвай ктабар са анжах диндиз талуькбуру туш. Рагъ-экъечIдай патан чIалариз, математикадиз, логикадиз, астрономиядиз, философиядиз ва поэзиядиз талуьк ктабарни ава. Гзаф ктабар чкадин алимри кхъенвайбуру я. А алимри-кай са бязибур рагъэкъечIдай патан улкъвей-ризни сейли хъанва.

Гильом де РУБРУК,
XIII виш йисан француз сиягъатчи

РЕСПУБЛИКАДИН ЦИИВИЛЕР

ГЪЕЙДАР АЛИЕВ МАДНИ ПРЕЗИДЕНТ ХКЯГЪДА

Са шумуд югъ инлай вилик ЦИИИ Азербайжан Партиядин 10 йисан юбилейдихъ галаз авсиятда къиле фейи мярекатдал партиядин вилик-къилик квай векилри 2003-йисан сечкиьра Гъейдар Алиев мад гъилера республикадин президент хкягъун важиблу тирди къилди къейд авуна. Азербайжан Республикадин президент Гъейдар Алиева и теклифдихъ галаз алакъалу яз сечкиьрихъ экечIун къетI авунвайди ва халкъдин чIехи паюни вичиз сес гудайди малумарна.

КЪАЙГЪУДАР- ВАЛ КЪАЛУРДА

Азербайжан Республикадин президент Гъейдар Алиева ЦИИИ Азербайжан Партиядин 10 йисан юбилейдиз талуькарнавай тедбирдал авур рахунра баян гайивал, къвери йис патал тестикъарнавай девлетдин бюджетди агъалийрин дуланажагъ мадни къезилардай мумкинвал гуда.

2003-йисуз бюджетдин гъи-сабдай къил хуьзвай вири идарайрин кIвалахдаррин мажибар артухарун фикирда къунва. КIвенкIе муаллимрин, медицинадинни культурадин идарайра кIвалахзавайбурун мажибар артухарда. Са бязи идарайра мажибар 50 процент къван артух хьунухъ мумкин я.

ДЕМОКРАТИЯДИН РЕКЪЕ АВА

Алай аямдин машгъур сиясатчийрин жергедик акатзавай Збигнев Бжежинскиди 1977-1981-йисара Америкадин Садхъанвай Штатрин президентдин милли хатасузилдин месэлайриз регъбервал ганай. И мукъвара Прагада къиле фейи конференцида иштирак авур ада, ина Азербайжандин гъакъиндайни вичин са бязи фикирар ачухарнава. Ада Азербайжан къвердивай вири патарихъай вилик физвайди ва мукъвал йисара ам бегъемвилелди демократический улкъве жедайди къейд авунва. Демократиядин рекъай вичи къазанмишнавай алакъунар фикирда къуна, мукъвал йисара Азербайжан НАТО-диз къабул авун мумкин я.

ВИЛИК ТУ- ХУДАЙ МУМКИН- ВАЛ ГУДА

Къвери йисуз чи республикада налуькрин дережаяр мадни тIимиларда. Менфятдикай къазвай налуькар 27 процентдиз 25 процентдал авудда. И дережа анжах Баку шегъерда кардик кутада. Генже, Сумгаит, Мингечевир ва Али Байрамлы шегъерра налуькрин дережа 20 процент жеда.

Санлай къачурла, Нахичевандин Автономный Республикада, гъакIни дагъдин районар и рекъем 10 процент, маса шегъер

ва районар 15 процент хьунухъ мумкин я. Гъа и карди чи республикада хуси майишатар мадни вилик тухудай мумкинвал гуда.

ДИДЕД ЧIАЛАЗ ГУЬМБЕТ

Къвердивай республикадин девлетдин чIал тир азербайжан чIалакай мадни гегъеншидиз менфят къачузва. Гъар йисан 1-август милли элифбадинни чIалан сувар хъиз къейд ийизва. Девлетдин чIал кардик кутуниз талуькарнавай президентдин указ виринар лазим тирвал къилиз акъудзава. И мукъвара Евлах шегъерда “Дидед чIал” тIвар ганвай гуьмбет ачухарун халисан сувардал элкъвенва.

КИНОФЕСТИВАЛЬ КЪИЛЕ ФИДА

Алай йисан 2-7-декабрдиз Бакуда японрин кинофестиваль къиле фида. ЦИИИ кинояр Низамидин тIварунихъ галай кинотеатрда къалурда. Ина “Вини дережадин мехъер”, “Сумоди чан туьдуьниз гъана”, “За виридалайни хъсандиз лугъузва” хътин са шумуд художественный фильм, гъакIни цIудал агакъна документальный ва аялар патал фильм къалурун фикирда къунва.

Вири кинояр пулсузди я.

ЯРУ АЛМАЗАР ЖАГЪАНВА

Археологиз Липецкдин мукъв гвай накъвадин кIунтIарай яру рангунин, гзаф къиметлу 400 алмаз жагъанва. Гила вишералди инсанри перчив чил эгъуьниз алмазар жагъурзава. И кардикай чпик къалабулух акатнавай чкадин чIехибур кIунтIар хуьн патал милицайриз талуьк буйругъ ганва.

Икъван гагъди яру алмаз анжах Австралиядай жагъайди я. Къил акъуддай ксари лугъузвайвал, Липецкдин алмаз генани къиметлуди я.

АХВАР ХАБАР Я

Суссекс графлухдин тIвар-ван авай луькман, медицинадин илимрин доктор Робин Ройстона ахарихъ галаз алакъалу тир 400 къван делил кIватIнава. Адан гъилик галай азарлуьбуру чпин ахарар ачухардайла малум хъанва хьи, са бязи ксариз чпин къилел къвери мусибатар виликамаз ахарай аквазва. Ахарай вагъши гъайванар аквазвай ксар са вахтундизлай на-чагъ яз месе гъатзава.

Ахвари са бязи инсанриз гъатта диагноз тайинардай мумкинвал гузва. Месела, 14 йиса авай са рушаз ахарай духтурди диагноз дуьздиз эциг тавунвайди чир хъанва. Ахвара вичиз раб ягъидайла адаз къилел “инсулин” кхъенвай къаб акунва. Аюхда духтурри цIИИ къилелай азарлудан диагноз тайинардайла, руш диабет тирди ва адаз инсулиндин рапар ягъана кIанзавайди малум хъанва.

ЦИИИ ТIАЛ

Европада миллионралди дишегъли рикел хуьз тежервилдин азарди къунва. Гзаф дишегълийрин рикелай неинки чпи авуна кIанзавай крар, гъатта хайи аялрин тIварарни алатзава.

Къил акъуддай ксари лугъузвайвал, ихътин нахушвал ара-диз атуьнин себеб диета я. Гзаф дишегълийри чеб яхунарун патал я тIимил незва, яни якIун хуьрекар негъзава. Амма як незвач лугъуз, абур мефтI низамдик кутазвай гереклу элементрикай магърум жезва.

Рикелай ракъурун хътин гъалар арадай акъудун патал тIуьн-хъун хъсанарун чарасуз я. Майваяр, хъчар, кIерец, серг, келем генани пара тIуьна кIанзава. Шекердикай, дуьдгъвердикай, гъакIни кока-кола хътин ширин ичкийрикай жезмай къван тIимил менфят къачун меслят я. Идалай гъейри, стрессдихъ галаз женг чIугун, ара-ара яхди къекъуьн рикелай ракъурна кIанзавач.

РикI дар тахъайтIа,
дуьнья дар жедач.
Лезги халкъдин мисал.

ƏLLİ İL NƏDİR Kİ..

■ Akif Xıdırov elə nadir alimlərdəndir ki, tərifi, sözdən qaçır. Onun istedadı haqqında, fizika və riyaziyyat kimi maraqlı elmləri dərin bilməsi, qeyri-adi sadəliyi, təvazökarlığı barəsində yazmağa bir neçə dəfə cəhd etmişik. İstəmişik ki, hörmətli oxuculara bu əsl elm adamı, olduqca xeyirxah və sadə təbiətli insan haqqında ürək sözlərini deyək, amma baş tutmayıb. İndi isə elə gətirib ki, bu yaxınlarda fizika-riyaziyyat elmləri namizədi, Azərbaycan Milli Aerokosmik Agentliyinin Kosmik Cihazqayırma Məxsusi Konstruktor Bürosunun şöbə müdiri vəzifəsində işləyən həmkarımız Akif Şakir oğlunun 50 yaşı tamam olur. Dostumuzun - bu gözəl və nəcib insanın yarımşrlik yubileyidir. Qərara gəldik ki, bu gözəl məqamda, Akif müəllim haqqında, nəhayət, bir neçə kəlmə də olsa, söz deyək.

...Akif 1952-ci il dekabrın 5-də ölkəmizin dilbər guşələrindən olan Qusar rayonunun Kiriq kəndində dünyaya göz açıb. Həzrə kənd orta məktəbini 1969-cu ildə başa vurduqdan sonra elə həmin il Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika fakültəsinə daxil olmuşdur. Akif bu qabaqcıl elm və təhsil ocağının tanınmış elm adamlarından yaxşı dərslər almış, tələblik illərində təhsil qabaqcılı olmuş, fizika kimi həyatı bir elmin sirlərinə vaxt almış, zəngin bilik qazanmışdır. Nəhayət, gərgin tələblik illəri arxada qalmış, o, 1974-cü ildə fizika fakültəsini müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Akif müəllim qazandığı bilik və bacarığı ilk əvvəl doğma Kiriq kəndinin övladlarına

öyrətməmiş, 1974-1978-ci illərdə burada müəllim işləmişdir. O, var gücünü gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə həsr etmiş, kənd camaatının, məktəb kollektivinin hüsn-rəğbətini qazanmışdır. Amma fizika elminə olan dərin maraq onu yenidən Bakıya gətirib çıxarmışdır. 1978-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fizika İnstitutunun aspiranturasına daxil olunmuşdur. 1978-1981-ci illərdə Fizika İnstitutunda aparılan elmi tədqiqatlarda fəal iştirak etmişdir. Akif müəllim yarımkeçiricilər fizikası sahəsində çox maraqlı maddələrdən sayılan A V S - tipli üçqat birləşmələrin elektron və fonon spektrlərinin tədqiqi ilə dərinləndirilmişdir. Bu sahədə əldə etdiyi nəticələri yekunlaşdıraraq fizika-riyaziyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün 1984-cü ildə dissertasiya müdafiə etmişdir. 1981-1985-ci illərdə Fizika İnstitutunda kiçik elmi işçi vəzifəsində çalışmışdır.

Akif müəllim 1985-ci ildən etibarən öz elmi taleyini bünövrəsi məşhur alim, dövlət xadimi, akademik Tofiq İsmayilov tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan Milli Aerokosmik Agentliyi ilə bağlamışdır. Həmin ildən Agentliyin Kosmik Cihazqayırma Məxsusi Konstruktor Bürosunda əvvəllər baş elmi işçi işləmiş, hazırda isə şöbə müdiri vəzifəsində çalışır. Burada Akif müəllim müasir texnikanın müxtəlif sahələrində çox geniş tətbiqləri olan InSb, CaAs, Si yarımkeçiriciləri əsasında yaradılmış qalvanomagnit cihazların - holl keçiricilərinin işlənilib hazırlanması və on-

ların tədqiqi ilə məşğuldur. İstedadlı alimin fəal iştirakı ilə "elektron-kompas", "maqnitometr" və s. kimi müasir cihazlar işlənilib hazırlanır. Yeni işlənilib hazırlanmaqda olan maqnitometrin çox geniş tətbiq sahələri (seysmologiya, geofizika, ekologiya, təhlükəsizlik texnikası və s.) gözlənilir. Akif müəllim 1984-1990-cı illərdə keçmiş İttifaqın bir sıra qabaqcıl elmi tədqiqat institutlarında ("Spektroskopiya İnstitutu", Troitsk ş.; "Birləşmiş Nüvə Tədqiqatları İnstitutu", Dubna ş.; "Bərk Cisim İnstitutu", Çernoqolovka ş.) elmi yaradıcılıq ezamiyyətlərində olmuş, birgə elmi araşdırmalar aparmış, maraqlı nəticələr əldə etmişdir.

Elmi yaradıcılığının ən məhsuldar dövrünü yaşayıb yaranan, ölkəmizin gözəl alimlərindən olan Akif müəllim həm də gözəl ailə başçısıdır. Bir qız, bir oğul atasıdır. Hər iki övladı Azərbaycan Tibb Universitetini müvəffəqiyyətlə bitirib.

Akif müəllimi dostları və həmkarları adından 50 yaşı münasibəti ilə hərərlə təbrik edir, ona elmi işlərində daha böyük nailiyyətlər arzulayırlar.

Fəxrəddin AĞAYEV,
Azərbaycan Milli
Aerokosmik Agentliyinin
Kosmik Cihazqayırma Məxsusi Konstruktor
Bürosunun direktoru.

Malik MƏHƏMMƏDOĞLU,
AMAKA Ekologiya İnstitutunun baş elmi işçisi.

"Zəngəzur" qəzetinin təsisçisi və baş redaktoru - xalq qəhrəmanı Sultan bəy adına, həsən bəy Zərdabi adına, Şəhriyar adına mükafatların laureatı, şair, publisist, tarixçi, filosof Səbahəddin Eloğluya Azərbaycan

nin çapdan çıxması mətbuatımızın yadda qalan hadisələrindən olmuşdur. İndiki iqtisadi çətinliklər şəraitində 3000 tirajla çap olunan bu mətbu orqan qısa müddətdə oxucuların rəğbətini qazanıb. Qəzetin 50-ci

"QIZIL QƏLƏM" MÜKAFATI VERİLMİŞDİR

Kütləvi informasiya vasitələri işçiləri həmkarlar İttifaqı Rəyasət heyətinin qərarı ilə "Qızıl qələm" mükafatı verilmişdir.

Səbahəddin Eloğlu bu mükafata mətbuatda uzun müddətli səmərəli fəaliyyətinə, yaradıcılıq sahəsindəki uğurlarına görə layiq görülmüşdür.

Bir neçə ay əvvəl "Zəngəzur" qəzetinin 50-ci sayı-

sayında nəzərə çatdırıldığı kimi, o, oxucuların rəğbətini həqiqəti yazmaqla qazanmışdır və bu yolu davam etdirəcəkdir.

Yüksək mükafata layiq görülmüş həmkarımızı təbrik edir, ona yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırlar. İnanırıq ki, "Zəngəzur" bundan sonra da öz dəst-xətti ilə tanınacaqdır.

"SAMUR"

LAZIMLI KİTAB

Respublikamızda elektrik enerjisinin əsas hissəsi (90%) istilik elektrik stansiyalarında hasil edilir. Ona görə də bu sahədə yüksək ixtisaslı milli kadrların hazırlanması vacib məsələlərdən biridir. Təəssüf ki, bu sahədə milli dildə dərsləklər demək olar ki, yoxdur. Son illərdə bu vacib sahədə Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının kafedra müdiri, əməkdar elm xadimi, t.e.d., professor Kamal Abdullayevin əməyi təqdirə layiqdir. Bu günlərdə onun ali texniki təhsil ocaqları üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən və sayca üçüncü dərslik olan "İstilik elektrik stansiyalarının qazan qurğuları" adlı kitabı "Maarif" nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilmişdir. Bu dərslik istilik energetikasının əsas avadanlıqlarından biri olan su buxarı hasil edən qurğulardan və bu qurğularda baş verən proseslərdən bəhs edir.

Bu dərslik ali texniki məktəblərin tələbə və müəllim heyəti üçün yararlı dərs vəsaiti olmaqla yanaşı həm də istilik energetikası sahəsində çalışan mütəxəssislər üçün olduqca lazımlı mənbədir.

N. FEYZİYEV,
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat
Mühəndisləri Universitetinin
Kafedra müdiri, t.e.d., professor.

BÖYÜK ŞAİRİN XATİRƏSİ

■ Qusar rayonunun İmamqulukənd orta məktəbində Azərbaycanın görkəmli şairi h.Cavidin anadan olmasının 120 illik yubileyi qeyd olunmuşdur. "h.Cavid lirikası" adlı gecənin təşkilində məktəbin dil-ədəbiyyat müəllimləri A.Ağakərimova və D.h.hörmətovanın əməyi çox olmuşdur. Gecəni X-sınıf şagirdləri K.Orucova və A.hacımuradova "Ana" şeri ilə başladılar. Sonra məktəbin yuxarı sinif şagirdləri A.həmidova və A.hacımuradova h.Cavidin tərcümeyi-halı, E.Paşayeva, Y.Abdulcanova yaradıcılığı haqqında məlumat verdilər. Məktəbin dil-ədəbiyyat kabinetində "h.Cavid - 120" adlı guşə yaradılmışdır.

**Dürnisə
hörmətova**

"HƏR ÖMÜR BİR KİTABA BƏNZƏR"

■ Əsli-nəcəbəti ilə seçilən, tanınmış nəsləndən olan bu qadının dərin biliyi, geniş dünyagörüşü, səlis nitqi ilk söhbətdən adamı heyran edir. Təkcə tarixçi olması deyil, həm də güclü mütaliəsi ona hər sahədə məlumatlı olmağa imkan verir... "Hər ömür bir kitab bənzər", - deyir, - başladığı kimi də hiss olunmadan bitir. Hər insan öz kitabını özü yazır. Əgər mənalı ömür yaşayıbsa, xeyirxah əməlləri ilə tanınıbsa, eli-obası üçün nə isə edibsə, həmişə xalqın yaddaşında qalacaq, zaman-zaman xatırlanacaq..."

Aliyə Abasovanın ömür kitabı 1932-ci ildə Qusarda başlanıb. Tanınmış inqilabçı, dövlət xadimi və şair Nurəddin Şərifovun ailəsində həyata göz açmış Aliyə uşaqlıqdan istedadı ilə seçilib. Tarixi öyrənmək həvəsi onu universitet təhsili almağa sövq edib. Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirdikdən sonra Qusar şəhərindəki rus məktəbində müəllimliyə başlayıb.

Universiteti bitirəndə

ona elmi işlə məşğul olmağı təklif etmişdilər. Məşğul olsaydı, çoxdan elmlər doktoru elmi dərəcəsinə almışdı. Amma ailə vəziyyəti ilə əlaqədar o, yenidən Qusara qayıtdı. Burada onda maarifə, təhsilin tarixinə böyük maraq oyandı. Bu tarixi öyrənmək və xalqa çatdırmaq niyyəti ilə 1963-cü ildən keçmiş Maarif Nazirliyinin Bakıdakı Xalq Təhsili Muzeyində elmi işçi kimi fəaliyyət göstərməyə başladı. 1971-ci ildən indiyə kimi muzeyin fond müdiri vəzifəsində işləyən Aliyə xanımın böyük zəhməti sayəsində burada bütün sənədlər və eksponatlar qaydaya salındı, materialların elmi pasportlaşdırılması həyata keçirildi. Uzun illər respublikamızda və onun hüduqlarından kənarında axtarışlar apararaq, topladığı 2 minə yaxın sənəd və ayrı-ayrı materiallar inqilabdan əvvəlki dövrdə və Sovet hakimiyyəti illərində ölkəmizdə xalq təhsilinin inkişaf tarixini öyrənmək baxımından çox qiymətli və əvəzsiz təhfidir.

Sadəliyi, halal zəhməti və xeyirxahlığı hə-

yat prinsipləri seçmiş Aliyə xanım həm də nümunəvi ailəsi ilə onu tanıyanların rəğbətini qazanıb. Bir neçə il əvvəl dünyasını dəyişmiş həyat yoldaşı Rəşid Abasovada energetika sahəsində nəinki respublikamızda, həmçinin keçmiş SSRİ-də ən yaxşı mütəxəssislərdən biri kimi tanınırdı və Azərbaycanın dağ kəndlərinin elektriklişdirilməsində böyük xidmətləri olmuşdu. Onların ali təhsil almış övladları - Elnarə və Elmar hazırda ailənin şərafətli əmək estafetini uğurla davam etdirir.

Gərgin və səmərəli əməyinə görə bir neçə medala və döş nişanına, Azərbaycan Respublikası Xalq Təhsili Nazirliyinin fəxri fərmanına layiq görülmüş Aliyə Abasovanın bu günlərdə 70 yaşı tamam olmuşdur. Amma o, yorulmaq nə olduğunu bilmir. "Hələ işləməyə, xalqa xidmət etməyə gücüm var", - deyir. 70 illik yubileyi münasibətilə onu təbrik edir, uzun ömür və fəaliyyətində yeni uğurlar arzulayırlar.

Gülxar GÜLİYEVA

Məndən sənə öyüd,
dənini özün üyüd.

Azərbaycan atalar sözü.

XƏBƏRLƏR

AĞAQLARIN SİRRİ

Uzun illər ağacların uzun ömür sürməsinin, payızda onlarınarpaqlarının müxtəlif rənglər (sarı, qırmızı və s.) almasının səbəblərini araşdıran ABŞ, Yeni Zelandiya və Kanada alimləri belə qənaətə gəlmişlər ki, bu sirlər açılarsa, insanları ölümdən xilas edən mexanizmi də tapmaq olar.

Yeni Zelandiya alimi Kevin Qouldun irəli sürdüyü nəzəriyyəyə görə qırmızı rəng alanarpaqlar ağaclarından ötrü qırmızı pigment rolunu oynayır və onların ömrünü uzadır. Qırmızı rəngli bütün meyvə-tərəvəz (qırmızı gilə, qırmızı alma, pomidor, qırmızı turp, qırmızı kələm və s.), həmçinin qırmızı şərab da insanın sağlamlığına fantastik təsir göstərir. Onların tərkibində qocalma prosesinin qarşısını almağa qadir flavinoidlər vardır. Qırmızı rəng almışarpaqlarda həyat eleksirini kəşf etmiş alim fikrincə buarpaqlardan insan sağlamlığına fantastik təsir göstərən dərman hazırlamaq olar.

Mayami Universitetinin professoru Devid Li təkə qırmızıarpaqların sirrini öyrənmək üçün 30 il vaxt sərf edib. Onun dediyinə görə ən uzunömürlü ağaclar Amerika və Afrika bitir. Dünyanın ən böyük ağacı Kaliforniya ştatındadır. Onun çəkisi 1500 tondan çoxdur. Mütəxəssislərin fikrincə ən uzunömürlü ağaclar da budur və onlar bu günlərdə bir şam ağacının yaşının 4600-ə çatdığı müəyyən edilmişdir.

ƏN BÖYÜK TƏHLÜKƏ

İndiyədək nəhəng asteroidləri planetimiz üçün ən böyük təhlükə hesab edən alimlərin bir qismi fikrini dəyişib. Onların rəyincə bəşəriyyət supervulkanından məhv ola bilər. ABŞ-in Yellouston milli parkının yerləşdiyi ərazidə, beş kilometr dərinlikdə belə vulkanın mənbəyi aşkar edilmişdir. Bu vulkan püskürsə, 600 kilometrədək ərazi sirdən çıxaraq, üç metr qalınlıqda kül və palçıqla örtülə bilər. Alimlər püskürmə vaxtı çatmış belə vulkanın Kaliforniyada da olduğunu deyirlər.

Mütəxəssislərin fikrincə yer üzündə supervulkanlar hər 50 min ildən bir hərəkətə gəlir. Sonuncu supervulkan 73 min il bundan əvvəl Sumatra adasında püskürüb. O, 60 kilometr uzunluğunda ərazini sirdən çıxaraq, havaya 3 milyard ton palçıq tullamışdır.

MÜCÜZƏ

iki min metr dərinlikdə şəhər

Kanada alimlərinin bir neçə il ərzində Kuba sahilində, Karib dənizinin 2 min metr dərinliyində apardıqları axtarışlar böyük sensasiya doğurub. Alimlər burada zəngin neft yataqlarının olduğunu aşkar etmişlər. Bundan bir qədər sonra onların ikinci kəşfi bütün dünyanı heyrətə gətirib. Dənizin dibində 20 gəminin, həmçinin ABŞ-in sualtı qayığının batdığı bildirən kanadalılar burada qədim sivilizasiyanın qalıqları ilə rastlaşmışlar.

Dənizin dibində çox qədim şəhərin yerləşdiyi məlum olmuşdur. Alimlərin tərtib etdikləri xəritədə şəhərin tikililəri və küçələri dəqiq əks etdirilib. Məşhur alim Pol Vaynsveyqin fikrincə qədim şəhərin çox zəngin və qiymətli xəzinələri də dənizin dibindədir. Kubalı geoloq Manuel İturraldinin dediyinə görə suyun altındakı şəhər təxminən 50 min il bundan əvvəl tikilmişdir.

Fidel Kastro kanadalılara Kuba Atlantidasının sirləri ilə əlaqədar axtarışların davam etdirilməsini qadağan edib. Onun fikrincə kanadalıların elektron aparatlarından, sualtı qayıqdan və çoxlu adamdan istifadə etməsi ABŞ kəşfiyyatının xeyrinə cəsusluqdan ötrüdür.

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

O, nəinki Azərbaycanda, həmçinin postsovet məkanında Lenin ordeninə layiq görülmüş ilk partiya işçilərindən biri olub. 1938-1941-ci illərdə Qusar Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsində işləyərək Samur-Dəvəçi kanalının tikintisinə bacarıqla rəhbərlik etmiş həkim Aqası oğlu Mirzəxanov bu sahədəki xidmətlərinə görə ordenlə yanaşı həm də ən yüksək pul mükafatı verilib. Birinci katib həmin pulla kanalın tikintisində işləmiş 20 mindən çox adamın arasında xüsusilə fərqlənən minə yaxın kasıba paltar alıb. Böyük məhəbbət bəslədiyi həyat yoldaşına isə şal belə almayıb. Xalqa sədaqətlə xidmət nümunəsi olan bu hadisə ilə əlaqədar yerli əhali xeyirxah və qeyrətli oğluna neçə-neçə mahnı qoşub. Onun böyük təşkilatçılıq bacarığı və gərgin əməyi sayəsində Azərbaycan KP MK-nın Keçici Qırmızı Bayrağı ilk dəfə Qusar rayonuна verilib.

1911-ci ildə Quba rayonunun Digah kəndində anadan olmuş həkim Mirzəxanov Azərbaycan K(b)P-nin XIV qurultayında AK(b)P MK-nın üzvü seçilmiş və bununla əlaqədar 1938-ci ildə ona 62 sayılı mandat verilməmişdir.

1941-ci ilin yanvar ayında Ali Partiya Məktəbində təhsil almaq üçün Moskvaya gedən h.Mirzəxanov Böyük Vətən müharibəsi başlananda buradan cəbhəyə göndərilir. Bir ildən sonra Mozdok uğrunda döyüşlərdə itkin düşməsi barədə ailəsinə qara kağız gəlir. Lakin belə deyilmiş. Döyüş meydanında ağır yaralanmış mayor h.Mirzəxanovu əsir alan almanlar əvvəlcə onu Polşaya, sonra Fransaya göndərirlər. Burada o, faşist işğalçılara qarşı mübarizəni davam etdirir, hətta Fransa Müqavimət hərəkətinin rəhbərlərindən birinə çevrilir. Uzun axtarışlardan sonra bu fakt təsdiqlənir. Lakin h.Mirzəxanovun həyat və fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra digər faktları axıradək araşdırmaq mümkün olmur. Onun Fransa Müqavimət hərəkətində iştirakı ilə bağlı bəzi məsələləri aydınlaşdırmaq xüsusilə vacibdir.

UYDURMA, YOXSA HƏQİQƏT?

Qafqazlıların Fransa Müqavimət hərəkətində iştirakından yazan bəzi müəlliflər SSRİ dağılandıqdan sonra bir sıra faktları həqiqətdə olduğu kimi deyil, fikirləşdikləri, görmək istədikləri kimi qələmə alırlar. Onların yazdığına görə, guya Fransada və İtaliyada vuruşmuş qafqazlı sovet əsgərləri hitlerin göstərişi ilə yaradılmış azərbaycanlılardan, gürcülərdən, ermənilərdən və başqa millətlərin nümayəndələrindən ibarət ayrı-ayrı milli legionların döyüşçüləri idilər. Həmin döyüşçülər könüllü olaraq almanlar tərəfə keçmişdilər. Onların düşmən tərəfə keçməsinə səbəb sovet quruluşuna nifrət etmələri olub. Digər tərəfdən, guya hitler qələbədən sonra SSRİ respublikalarına suverenitet verəcəyini vəd etmişdi. Nəhayət, Azərbaycandan olan hərbi əsirlərin almanlar tərəfə keçməsinin bir səbəbi də o olub ki, SSRİ o vaxt Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin üzvü olmadığına görə hərbi düşərgələrdə onlar dözülməz şəraitdə saxlanmış və bu vəziyyətdən qurtulmaq üçün faşistlərə qovuşmuşlar. Sonra həmin müəlliflər könüllü olaraq düşmən tərəfə keçmiş əsirlərin faşistlərə qarşı mübarizə apardıqlarını bildirirlər. hanı məntiq? Digər tərəfdən, sovet quruluşundan xoşu gəlib-gəlmədiyindən asılı olmayaraq, Sovet Ordusunda döyüşən adamın könüllü olaraq düşmən tərəfə keçməsi qəhrəmanlıqdır, yoxsa xəyanət? hitler nə vaxt SSRİ respublikalarına müstəqillik verəcəyini vəd edib? Ayrı-ayrı xalqlara müstəqillik vermək niyyətində idisə, niyə onlarca ölkəni işğal edib əsarət altına almaq istəyirdi? Əgər legionerlər həqiqətdən də öz həmvətənlərinə - sovet adamlarına

qarşı vuruşduqlarsa, onları nimdəş əsir paltarında, tıkanlı məfillərlə hasara almış hərbi

FRANSADA

düşərgələrdə niyə saxlayırdılar? Ən ağır şəraitdə belə faşizmə qarşı mübarizə aparmış igid sovet əsgərlərinin sovet imperiyasını tənqid etmək naminə hitlerçilərin tərəfinə keçdiyini iddia etmək əslində onlara "vətən xaini" damğasını vurmaqdır. Nəhayət, Fransa Müqavimət hərəkətində iştirak etmiş, sağ-salamat vətəninə qayıtmış müharibə veteranlarından heç kəs legionda qulluq etdiyini demir.

İkinci dünya müharibəsi illərində sovet adamlarında mövcud quruluşa və dövlətə qarşı kütləvi şəkildə nifrət hissi olmayıb. Əksinə, onlar bu vətən uğrunda canlarından keçməyə hazır olublar. Belə olmasaydı, hitler SSRİ xalqları arasına nifaq salıb, ölkəni asanlıqla işğal edərdi. Şübhəsiz, sovet əsgərləri arasında bəzi satqınlar da, könüllü olaraq düşmən tərəfə keçənlər də olub. Amma bu, kütləvi hal almayıb və baş vermiş bir sıra halları ümumiləşdirmək olmaz. Tarixi həqiqətlər olduğu kimi, tarixilik prinsipi gözənilməklə qələmə alınmalıdır. Bu prinsip gözlənsə və hər bir döyüşçünün əsir düşdüyü konkret şərait nəzə alınsa, bir çox keçmiş sovet zabitlərinin və əsgərlərinin, o cümlədən, həkim Mirzəxanovun adının sənədlərdə başqa cür göstərilməsinin, yeri gəldikdə əyninə alman zabitinin formasını geyərək, hərbi əsirlərə kömək göstərməsinin səbəbləri daha yaxşı aydın olar.

YENƏ BAĞIROV...

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Mircəfər Bağırov onu yaxından tanıdığına görə Mərkəzi Komitəyə məsul işə gətirmişdi. Lakin o, atasının arzusunu həyata keçirmək, həkim olmaq istəyirdi. Atasının oğlunu həkim görmək istədiyini üçün ona bu adı vermişdi. 1938-ci ildə Mərkəzi Komitədə işləyən Tibb İnstitutuna daxil olur. Lakin tezliklə Bağırov bundan xəbərdar tutur və onu yanına çağırıb deyir: "Mən səni siyasi işçi kimi tərbiyə etmişəm və siyasi işçi kimi də görmək istəyirəm. Ona görə də Qusara birinci katib göndərirəm."

Burada işləyərkən ona eyni zamanda dövrün nəhəng tikintilərindən olan Samur-Dəvəçi kanalının çəkilişinə rəhbərlik etmək tapşırılır. Yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik, adamlarla dil tapmağı, onları ümumxalq işinə səfərbər etməyi bacaran gənc katibin səyləri nəticəsiz qalmır. Kanal vaxtından əvvəl istifadəyə verilir və onun açılışına Sovet dövlətinin görkəmli rəhbərlərindən sayılan Mixail Kalinin gəlir. Həmin tədbirdə Kalinin Mircəfər Bağırovdan soruşur: "Kanalın çəkilişində ən çox zəhməti olan kimdir?" M.Bağırov dərhal cavab verir: "həkim Mirzəxanov." Kalinin elə oradaca h.Mirzəxanovun sinəsinə Lenin ordenini taxır və ona SSRİ-nin ən yüksək pul mükafatı verilir. Bel və küllünlə nəhəng kanalın qazılıb ərsəyə gətirilməsində fəvqəladə əmək sərf etmiş Qusar rayonunun zəhmət-

də burada alman və ingilis dillərini də öyrənir. M.Bağırovun "fitri istedadı malik partiya işçisi" adlandırıldığı həkim Mirzəxanov savadı, dünyagörüşü, siyasi hazırlığı ilə digər tələbələrəndən seçilir və ilk gündən cəbhəyə komandir kimi göndərilir.

1942-ci ilin yazında ağır yaralandıqdan sonra ona ailəsinə baş çəkmək üçün qısa müddətli məzuniyyət verilir. Bundan xəbər tutan M.Bağırov onun Bakıda qalması üçün Moskvadan icazə alır və bir neçə gündən sonra h.Mirzəxanov Naxçıvanda yaradılan 402-ci Azərbaycan divizionuna siyasi şöbə rəisi təyin edilir. Tezliklə diviziya hitlerçilərlə döyüşmək üçün Şimali Qafqaza göndərilir. Bu vaxt həkimin qardaşı Əlim Mirzəxanov onun köməkçisi təyin olunmuşdu. Cəbhədə xeyli təcrübə toplamış və düşmənin döyüş taktikasına yaxşı bələd olmuş h.Mirzəxanov hücum əməliyyatlarını daha səriştəli və az itkli ilə həyata keçirmək bacarığına malik idi və yeri gəldikcə buraxılmış səhvlərlə əlaqədar diviziya komandirinə lazımı məsləhətlər verirdi. Gənc komissarın komandirə kömək etmək istəyi başqa cür qarşılandı və onların münasibətləri pozuldu. 1942-ci ilin dekabrında M.Bağırovun Mozdoka gəlib divizionu baş çəkəni məsələni daha da mürəkkəbləşdirdi. O, komandirdən dərhal h.Mirzəxanovu xəbərdar aldı. Komandir siyasi şöbə rəisinin rus qızları ilə eys-işrətə qurşandığını bildirdi. halbuki bu vaxt h.Mirzəxanov bataqlığa düşməkdə olan hərbi texnikanı oradan çıxarmaqla məşğul idi. Komandirin məlumatından bərk əsəbiləşən M.Bağırov dərhal həkimi çağırırdı və onu dinləmədən, izahatın almadan bir neçə kilometr aralıda düşmən mühasirəsinə düşmüş polka rəhbərlik

UYUYAN İGİD

keşləri Azərbaycan KP MK-nın Keçici Qırmızı Bayrağına layiq görülür. Ümumittifaq aqsaqqalının gənc partiya işçisi həkim Mirzəxanov haqqında dedikləri yaşlı nəslin yaddaşında indi də qalır: "Zəhmətkeş kütləni arxasınca aparmağı və qələbə qazanmağı bacaran belə gənc rəhbərlərə dövlətin böyük ehtiyacı var." O vaxt böyük ruh yüksəkliyi ilə qəhrəman oğlunu alqışlayan xalq ona neçə-neçə mahnı qoşdu. Ləzgicə qoşulmuş həmin mahnılardan birində deyilir:

**Qəhrman tək orden aldın,
Var ol, yoldaş Mirzəxanov!
Sən bizi tarixə saldın,
Sağ ol, yoldaş Mirzəxanov!**

Partiya və dövlətin, xalqın verdiyi yüksək qiymətdən ruhlanan gənc rəhbər elinə-obasına daha yaxından xidmət etmək üçün təhsilini artırmağı qərara alır. Bu arzusunun nəzərə alınaraq, M.Bağırov 1941-ci ilin yanvar ayında onu Moskvaya, Ali Partiya Məktəbində təhsil almağa göndərir. Rus dilini mükəmməl bilən h. Mirzəxanov bir neçə ay ərzində

etməyə göndərir. Qardaşı Əlim Mirzəxanov da onunla birlikdə getməkdə istəyəndə həkim deyir: "Mən ölüme gedirəm, qardaş, sən burada qal."

Cəmi bircə batalyonla mühasirə xəttini yarım sağ qalan əsgərləri düşmən həmlələrinin qarşısını almağa səfərbər edən həkim Mirzəxanov faşistlərə xeyli itki verir. Almanların birinci tank ordusunun hissələri və piyadalar böyük qüvvə ilə hücum edəndə, lüzumsuz itkilərə yol verməmək üçün sağ qalan əsgərlərə yaralıları da götürüb geri çəkilməyi əmr edir. Özü isə puləmyotla düşməni piyadasının qarşısını almaqda davam edir. Lakin döyüş uzun çəkmir. Yaxınlıqda partlayan mərmirin qəlpələri onu çiyindən və sinəsindən yaralayanda huşunu itirib yerə sərilir. Geri çəkilmə anı adək onun yanında olmuş gədbəyli döyüşçü Səi Allahverdiyevin dediyinə görə həkim Mirzəxanovun yarım saatadək düşməni müqavimət göstərən vuruşması onlarca əsgərə yaxınlıqdakı məsəyə geri çəkilməyə imkan verir.

**Müzəffər
MƏLİKMƏMMƏDOV**

(Ardı var)

О НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ

ВНОВЬ О ФАМИЛИЯХ

Все международные организации отмечают, что проводимая в Азербайджане национальная политика отвечает стандартам цивилизованного мира. Это признают даже силы, неблагоприятно настроенные в отношении нашей страны. Никогда в ее истории не было случаев дискриминации по национальному или религиозному признаку. Об этом заявил госссоветник по национальной политике Идаят Оруджев. Поэтому, на конференции, прошедшей 18 сентября в Страсбурге, организованной представительством страны при Совете Европы, опыт Азербайджана сочли достойным распространения и изучения со стороны других новых независимых государств.

По мнению госссоветника, ныне термин "защита прав нацменьшинств" в Азербайджане уже стал архаичным. В то же время он признает, что в развитии культуры, языка нацменьшинств остаются определенные проблемы, также, как они существуют у языка и культуры титульной нации государства. И надежды на их разрешение госчиновник связывает с усилением экономического потенциала государства. Одновременно, он считает что Указ президента Азербайджана десятилетней давности, касающийся прав нацменьшинств, авторство которого принадлежит ему самому, был актуальным для того периода жизни нашего общества. С принятием Конституции и законов (об образовании, культуре, печати, религиозной свободе) независимой страны, подключением к разным международным Конвенциям, темы Указа нашли в них свое отражение.

Поэтому в том документе больше надобности нет. Правда, из ответа госссоветника так и не стало ясно, насколько было реализовано распоряжение покойного Абуль-фаза Алиева...

Между прочим, согласно документу, нацменьшинства имеют право вещания на родных языках. Правда, лишь по радиостанции "Араз", и то дважды в неделю по 15 минут. За прошедшие годы продолжительность передач так и не увеличилась. Осталась неизменной и частота программ. Примечательно, что госссоветник пообещал рассмотреть данный вопрос. По его словам, до сих пор не было соответствующих обращений со стороны нацменьшинств страны.

Однако, еще на IV конференции Лезгинского наццентра "Самур", состоявшегося в марте 1993 года, этот вопрос был поднят его председателем Али Мусаевым. Кроме того, он выразил пожелание выхода передач на лезгинском языке по телевидению. Им же эти проблемы были подняты во время встречи представителей лезгинской общественности с президентом Гейдаром Алиевым в феврале 1995 года. А госссоветник присутствовал на обоих мероприятиях...

Не секрет, что в Азербайджане ощущается нехватка школьных учебников на языках малых народов страны. Порой на целый класс приходится пара книжек, да и то присланных из Дагестана. В

связи с этим госчиновник заявил, что не обладает подобной информацией. По его словам, изданием книг занимается министерство образования,

которое в прошлом году прислало ему сигнальные экземпляры книг на лезгинском, талышском и других языках.

Напомним, что еще весной министр образования Мисир Марданов, побывавший в школах Загатальского, Балакенского и Гахского районов, заговорил об остроте вопроса учебников.

И. Оруджев пообещал навести на этот счет справки и сделать все возможное. Правда, при этом он добавил, что проблема нехватки учебников актуальна и для азербайджанских школ.

Кроме того, вопрос учебников был затронут председателем "Самура" А. Мусаевым еще на памятной встрече с главой государства Г. Алиевым. Так же, как проблема подготовки школьных кадров, регулярного издания органа центра газеты "Самур", выделение наццентру здания... А что касается Госкомитета по национальным отношениям, то он был ликвидирован, как утверждает И. Оруджев, "ввиду отсутствия необходимости в нем". Остается непонятным, с какой целью он был создан вообще и какую работу успел проделать...

Оказывается, по закону все райотделы внутренних дел по месту жительства обязаны выдавать гражданам паспорта и удостоверения личности. Но фактически выдачей паспортов занимаются только в пяти городах - Баку, Гяндже, Губе, Лянкарани и Нахчыване.

Объясняется это отсутствием

в семейный кодекс страны выступил лишь Мубариз Гурбанлы. По его мнению, нигде в мире госрегистрация брака не производится у кого-то дома или на даче, это может привести к хаосу. По словам спикера Милли Меджлиса Муртуза Алексеровова, в христианских странах браки заключаются в церквях лишь по устоявшейся традиции. По его мнению, Азербайджан-светское государство и возврата к старым порядкам быть не может.

Парламентарии вновь вернулись к вопросу "национализации" фамилий, то есть изменений их окончаний с "-ов, -ев" на "-лы -ли, -лу, -заде" и так далее. Соответствующий закон принят ММ давно и предусматривает добровольность процедуры. Пассивность и несознательность населения не по душе некоторым и они предлагают законодательному органу принять документ, чуть ли не обязывающий жителей страны изменить свои фамилии. Но, по словам Сиявуша Новрузова, это не является показателем патриотизма и высказался против нарушения прав граждан, административности в этом вопросе.

М. Гурбанлы, напомнив о существовании соответствующего закона, утверждает о необходимости агитации среди населения, а не указов и давления на них. "Не стоит изобретать велосипед, за час-другой этот вопрос вполне решим", - успокаивает он парламентариев.

"Армяне и грузины сохранили не только свои фамилии, но и алфавит. А мы его несколько раз поменяли. Согласятся ли наши граждане на поголовное изменение фамилий?" - говорит М. Алексеров. "Вопрос этот принципиальный, а не касается пары букв" - резюмирует он.

В законе конкретно не указаны окончания. Но они, по словам Саяда Салахлы, могут быть следующими: "лы, ли, лу, заде, сой". А что касается представителей нацменьшинств, то они, "если считают себя азербайджанцами, должны изменить окончания фамилий как азербайджанцы. Тем более, большинство из них таквыми себя и считают. Представьте себе, что многие из нацменьшинств в местах их компактного проживания записаны азербайджанцами". А кто не желает этого, пускай остаются с "русскими" фамилиями, считает С. Салахлы.

Заметки

Ляtifа Шамхала

необходимых средств для организации дела. По словам депутатов, процедура их получения превратилась в кормушку для чиновников, гражданам же приходится часами простаивать в очередях. И почему через пять лет им необходимо менять паспорта и удостоверения, доставшиеся с таким трудом, недоумевает Ася Манафова. Нельзя ли этот срок продлить до 10 лет путем какого-то штампа? Отметив логику в высказываниях коллеги, Али Гусейнов заявил, что сейчас складывается парадоксальное положение: большинство жителей страны еще не обзавелись удостоверениями, а пионеры, получившие их первыми, через пару-тройку лет уже обязаны их поменять. Правда, МВД для разрешения ситуации создает региональные центры...

Несогласие с бюрократическими процедурами выразил и Саяд Салахлы, предложивший решить проблему приклеиванием в документ новой фотокарточки. А некоторые депутаты вообще считают выдачу удостоверений со стороны органов МВД неправильным: раз имеются учреждения ЗАГС-а в составе минюста, то они и должны этим заниматься.

Все эти и другие проблемы всплыли во время прений по поводу внесения изменений в семейный кодекс. Наконец, парламент страны узаконил регистрацию браков вне стен местных исполнительных властей и органов ЗАГС-а, что широко практикуется у нас в последнее время. Отныне мы вправе закрепить узы Гименеи во дворцах торжеств, местах лишения свободы и так далее.

Пожалуй, против нововведе-

ГЪУБРМЕТЛУ "САМУР"!

Я постоянный читатель вашего сайта. Поэтому хочу рассказать вам о том, как я стал увлекаться лезгинским языком. Я - иранист и лингвист.

Точнее, не лингвист, а любитель иностранных языков. (Надо заметить, что чем язык "страннее", тем больше он интересует меня.) В свое время я изучал или пытался изучить более сорока языков из разных языковых семей, от индоевропейской до ирокезской и всех структуральных типов. Дагестанские языки с типологической точки зрения очень интересны, тем более что в Польше и вообще на Западе малоизучаемы.

Как только появилась возможность выучить один из них, я воспользовался случаем. Это одна из причин моего увлечения лезгинским. Система глагола, эргативная конструкция и другие грамматические явления мне очень интересны как лингвисту. Но есть и вторая, более важная причина. Влияние Ирана на Кавказ было всегда одной из глав-

ных тем моих исследований. Проблема суфизма и его роль в восстаниях горцев против России, история Ширвана, жизнь свободных горцев - всегда меня интересовали. Есть довольно сильные связи между Дагестаном и Польшей. В XIX веке, после поражения нашего восстания против России многие мои соотечественники в принудительном порядке воевали на Кавказе (в том числе и на лезгинских землях) как солдаты царской ар-

мии. Среди них были и те, которых называли "Кавказской группой поэтов", они посвятили Кавказу и лезгинам много стихов. Один из них, Владислав Стрезелинский, даже владел лезгинским.

Как получилось, что я начал изучать лезгинский язык? Год тому назад я задал на YAHOO group (Daqestan) несколько вопросов о влиянии персов на Дагестан, о борьбе горцев с Надир-шахом, о дагестанских языках. Ответил мне Эльман Шихкеримов из Баку и мы стали

переписываться. Долгое время я хотел изучать дагестанские языки, знакомство с Эльманом меня обрадовало, потому что я нашел "информанта" и появилась реальная возможность учебы. Как только нашел лезгинско-русский словарь я стал писать Эльману по-лезгински, прося о корректуре. Вначале это были простые предложения,

потом тексты, затем полные письма. К сожалению я не мог и теперь тоже не могу посвящать лезгинскому языку столько времени, сколько хотел бы.

Месяц тому назад я составил web site о лезгинском языке, чтобы дать интересующим возможность изучать этот прекрасный язык. Надеюсь, что в будущем найду время для пополнения сайта материалами. Самая большая моя проблема - это недостаток материалов. Все, что я знаю о лезгинском языке, я прочел в "Кратком очерке грамматики лезгинского языка" Букара Талибова изданного лезгинско-русском словаре и на лезгинских web сайтах, в том числе и на сайте

"Samur" а. А также узнал от моих лезгинских друзей Эльмана Шихкеримова и Решада Гусейнова. Как видно, я - самоучка. Живой лезгинской речи никогда не слышал.

Других материалов, кроме словаря, у меня нету, по этой простой причине, что изучение дагестанских языков в Польше неразвито, а учебные материалы недоступны. Планирую (мечтаю) написать магистерскую работу о персидских взаимодействиях в лезгинском языке и вообще о культурных и языковых влияниях персидского на лезгинский (Тема очень интересная и вообще не знакома польским иранистам, Кавказ для нас terra incognita). Но для этого нужно отправиться в лезгинские края чтобы собрать нужные материалы. Если Бог даст, зимой, возвращаясь из Ирана, хотел бы заехать на несколько дней в Баку.

ЧЕХИ ГЪУБРМЕТДАЛДИ
ПИОТР КОЗЛОВСКИЙ,
Г. ПРАГА
kutya_harap@interia.pl

ПИСЬМО В РЕДАКЦИЮ

ДИДЕД ЧЛАЛАЛ

КивенКиве аз адан буба рагметлу Мегъйеддин муаллимдидай рахаз кІанзава. Ам хуьруьнвийрин риклел таб тийижир, гзаф дугъри, секин инсан хъиз алама. И пІир хътин касдиз араб чІалалди кІел-кхьин чидай ва адан гъиле гъа-миша Къуръан жедай. Адан руша Зия-лади вичин бубадин килел атай кьисайрикай акъван эсерлудаказ ихтилатда хьи, кхьидай касдивай абурукай са ктаб тукІуьриз жеда. Вичиз дяведа хъайила есирвал, фашистрин концлагерар акун-вай Мегъйеддин муаллимдин килел гъакъикъатдани мусибатар атанай. Ингъе, касдин винел Аллагъдин незер алай жеда. Чугур къван азиятрин эвез яз, Аллагъди и михьи рикІ авай инсандиз пуд художник хва бахшна. Сейфеддинани Нежмеддина Тифлисдин Художественный Академия акъалтІарна. Гъвечи хци Азика Бакудин Искусстводин Институт куьтягъна.

Зи ихтилат Мегъйеддин муаллимдин чІехи хцикай я. Россиядин Федерациядин художникрин союздин член тир Сейфеддин Сейфединовакай. Къе Дагъустандин газетри адаз “алай девирда Дагъустандин лап хъсан суьретчи”

хътин тІвар гун дуьшуьшдин кар туш. Ам сеняткаррин, шаиррин ватан тир КцІар райондин Манкъулидхуьре дидедиз хъанва эхир! Лезги поэзиядиз Кесиб Абдуллагъ, Забит Ризванов хътин шаирар бахшнавай и хуьрйяй вичихъ чІехи алакьунар авай художник акъатун кутугай кар я.

Манкъулидхуьр... Инин иер тІебиатди, михьи гъавади инсанар даим яратмишунихъ, сеняткарвилехъ ялда. Ина бадейри чпи хразвай гамара анжах чпиз хас чешнеяр твада, ина риклел аламуькдайд гъар са къисадиз бендер кутІунда. Ина муьгъуьббатдидай шумудни са мани ван къведа ваз.

Дидед чІалал шиир кІела, мани лагъ, А манири вун дуьньяда машгурда! -

лагъаидини манкъулидхуьруьнви Забит Ризванов тир. Художник Сейфеддин Сейфединовани шаирди хайи чІалазни ватандиз талукъарнавай чІаларикай илгъам къачунва жеда, вучиз лагъайтІа ам вичин кист дидед чІалал рахурзавай сеняткар я. Адан эсеррин “къилин игит” лезги чил, чи кІубан тІебиат, чи тарих ва къегаьл инсанар я. Шагъдагъ, Каспи-

дин лепеяр, Самурдин дере, чи бадейяр, чи шаирар, таниш чинар, таниш туширбур... Ингъе виринриз сейли тир чи композитор Мегъамед Гъуьсейнован портрет. Гъуьлуьн кьере хияларзавай маестродиз цийи мелодия жагъанватІа, я тахъайтІа гагъ секиндиз, гагъни ван алаз юзавай лепейрин манидихъ яб акалзаватІа ада? “Бадедин портрет”. ЧІехи алакьунралди яратмишнавай и портретдай гъар са касдиз вичин бадедин рикІиз чими суьрет акъазвай хъиз жеда аз. Шикил акъван жанлуз яратмишнава хьи, баде гъисятда ахъайна рахадайд хъиз жеда ваз. Шаир Фейзуддин Нагъиеван портрет. Налугъуди, лекъ я ам, чархарилай цІар ягъана са геренда ял ягъизвай.

“Гуьзел Мислимат”. Чина мили хъвер авай, чи дагъларин цукъвер хъиз зериф тир и таватди инсандин рикІиз секинвални регъатвал гъизва. Иер са ширдихъ, са хуш манидихъ яб акалзавай хъиз жеда ваз ада.

Мад са шикил. “Къил чІугун”. Художникдилай и шикилда гъар са лезгиндин рикІяй физвай гъиссер гуз алакьнава. Ништа, чакай шумуд гъа икІ, Сей-

феддинан саягъда хайи бадеди хранвай сумагдин вилик ацукъна дерин хиялриз фенатІа. И шикилди зи риклел са чІавуз жуван бадедин экуь къаматдиз кхъей цІарар хкизва:

**Им вуч сир я, им вуч суьгъуьр?
Авурлахъди са гъил экуьуьр,
И гамунлай, агъ, вуч хъсан,
Аял чІавар - верци, масан,
Вилеркай зи карагъава,
Агъ, зи рикІе, зи хиялда,
А йикъарин алатай, фей,
Хуш легъезяр,
аз азиз тир кІам ама,
Агъ, вуч хъсан, кІвалин чиле,
гатфари хъиз акъудна цукъ,
бадед гъилин гам ама...**

Эсерриз килигна куьтягъайла зи рикІа дамахдин гъиссеривди ацІузва. Хайи хуьруьн, элдин, халкъдин тІвар виринриз сейли ийизвайди гъа ихътин рухъвар я. “Жуван мани лугъузвай” художник Сейфеддин Сейфединов хътин рухъвар.

Римма ГЪАЖИМУРАДОВА

ХАЙИ ЧИЛИН РАНГАР

Алай аянда сенятдихъ галаз ара датІана, руьгъдай ават тавуна машгъул хъун, халисан эсерар яратмишун къегаьлвал я. Гзафбуру алишверишдалди къил хуьзвай гилан четин девирда чІугварди вичин эсерин выставка тешкил авун гъунар тушни бес? КцІарви художник Шагълар Алирзаеван сад лагъбай выставкадидай хабар агакъайла аз гзаф хвеш хъана. Бакудин Ичеришегъерда авай Миниатюрдин Меркезда Шагъларан ярар-дустар, адан сенятдин таъсиб чІугва-

дай, адан эсерриз къимет гуз алакьдай ксар кІватІ хъанвай. ЧІугвардин “Хъран фу”, “Шагъдагъ”, “Булахдал”, “Бекъеяр” хътин эсерри вирибур вичихъ ялзавай. Хайи чилин рангаралдини хайи мотивралди тафаватлу тир и эсеррай автордин рикІин хиялар, къени мурардар къатІун четин тушир.

КцІар райондин Эвежугърин хуьре дидедиз хъайи Шагълар Алирзаева Бакудин 145-мектеб акъалтІарайдалай гуьгъуьниз А.Азимзадедин тІварунихъ галай мектеб-

да кІелна. Аял чІавалай шикилар чІугунал рикІ алай ада, сенятдин къакъан кукІушриз хкаж хъун патал кІелун давамарун къетІнай. Азербайжандин Искусстводин Университет тафаватлувилелди акъалтІарай Шагълар сенятдиз рикІин сидкъидай къуллугъзавай инсанрикай я. Гъавилай алай йисан 20-28 ноябрдиз киле фейи адан шикилрин выставкадиз килигиз атанвайбур инай руьгъ ацІана хъфенай...

АЗИЗРИН СЕВДА

ЧИР-ТЕЧИР

АЛАБУЛУХ АКАТНАВА

Америкадин Садхъанвай Штатрин 50 шагъердин агъалийрик къалабулух акатнава. И шагъерра цийи килелай снайпер-террорист пайда хъунухъ мумкин я. АСШ-дин разведкадин органри хабар гайивал, “Ал-Кайд”дин яракълубур автомобилдай, микроавтобусдай агъалийриз гуьлле гуз хъсандиз вердишарнава. Америкадин талукъ идарайрин кІвалахдарар террористри и уьлкведиз мус басрух гудатІа чириз алахъзава.

ХИР КЪИЛ КЪАЛ Я

Британиядин “Дейли мейл” газетди Евросоюздин эхир авачирди малумарнава. Муьквал йисара адак акатзавай Румыния, Польша, Венгрия хътин кесиб гъукуматра гзафбуру иштиракдай гъулгъуляяр киле фида. Брюсселдай идара ийизвай и уьлквейра кІвалахдик квачирбурун къадар 40 процентдилай алатда. И гъукуматрин халкъар Брюсселдин аксина экъечІда.

Алай вахтунда исламдин сепаратистрин куьмекдалди “Урусатдин империя”дин аксина женг чІугъазвай Европадинни Урусатдин арада яракъламашнавай къал акъатда. Урусат гужлу хъунухъ ракъибвал генани артух жеда. Америкадин Садхъанвай Штатри лагъайтІа, гъил элягъна, Европадин проблемрикай яргъаз хъун къетІ ийида.

УГЪБЕРИКАЙ КИЧЕЗВА

Гуам къураматдин тамара къекъведайдла тараривай ихтияр къачун, абуруз разивал къалурун адетдин кардал элкъвенва. И къайдадиз амал тавур ксар тамай экъечІдайла абурун тандал хирер ва вили лекеяр жезва. Чкадин агъалийри лугъуз-вайвал, чеб кваз такъазвай ксарал хирер ийизвайбур руьгъер я.

Къураматда яшамаш жезвай ксари иллаки аскан буйдин руьгъерик хукІур тийин тІалабава. Гуамвийри лугъузвайвал, и руьгъериз инсанрихъ галаз къугъваз хуш къведа, амма чпик хкІурайла, абуру инсан буйдиз ветІ къван гъвечи са затІунал элкъурда.

НОВОСТИ

КАЛЬМАРЫ ПОЖИРАЮТ АКУЛ

Мировой океан заполняется гигантскими кальмарами, которые благодаря глобальному потеплению уже появились и у берегов Европы. Каждое такое существо весит тонну и отличается чудовищной прожорливостью, заглатывая целиком даже акул. Кажется, сбывается еще одно пророчество великого фантаста Герберта Уеллса, который в 1898 году в "Войне миров" описал, как планету захватят чудовища с щупальцами. Правда, у Уеллса они прибывают с другой планеты, а не вылезают из океанской бездны.

Известно, что гигантские кальмары заметно отличаются от обычных и по сути представляют собой другой вид - у них целых 3 сердца и хорошо развитый мозг. Еще они знамениты своими огромными глазами размером с волейбольный мяч. Они поедают все, что попадает на их пути, чтобы обеспечить свой рост, и чем выше температура воды, тем быстрее они увеличиваются в размерах. Один такой монстр, попавший в сети рыбаков, мог бы обеспечить обедом 100 человек - правда, его мясо практически несъедобно, так как оно жесткое, как рези-

БЛОНДИНОВ ПООЩРЯТ

на.

В связи с тем, что блондинов становится все меньше и уже в следующем веке на земле останутся в основном брюнеты и шатены, обладатели пшеничной шевелюры миллионер из Мичигана Джордж Фиггис создал фонд поддержки светловолосых, цель которого - материально поощрять браки между блондинами и блондинками. А когда в такой семье родится белокурый ребенок, он автоматически становится обладателем небольшого состояния.

ИРАНЦАМ ЗАПРЕТИЛИ ТАНЦЕВАТЬ

Иранской аристократии, которая любит устраивать вечеринки в европейском стиле, придется на время отказаться от всяческих тусовок. Недавно иранская полиция устроила рейд по богатому кварталу и арестовала 120 человек за то, что они весело проводили время в компании представителей противоположного пола. По закону, принятому после исламской революции 1979 года, мужчинам и женщинам, не состоящим в родстве, запрещается вместе танцевать.

■ Яшар 40-далай алатайла уьмуьрдин фейи йисар рикел хкун адет я. Къайгъусувилелди алатай аялвал, рикел мурадлив ацланваз дуньядин анжах иервилерихъ гелкъвей жегилвал ва кланз-такланз вун къайгъуйрик къуьн кутаз мажбурзавай агъилвиллин йисар... Вучиз ятлани, алатай йисар рикел хкайла зи пеле авай биришар ахъа жедат. Дегиш хъанвай алай аямдин пакаган йикъайки фикирайла рикел цай куькгуьнда. Къе ван хъайиди пака баят жезвай девран я. Им саки, гила рагъни фад хъиткынна, фад аклизава. Са гъи ятла чарчел вацран сад кхъейла, ранг кьурун тавунмаз къанни цуд жезва. Гекъигаила, эвелан чавара кивачкивачел вегъена уьмуьрдикай лезет хкудзавай чна.

Акьул балигъ хъайи йикъалай манирлал, шииррал рикел алай зи. А чаван аялар хъиз, я шофер, я инженер, яни муаллим жез клан хъанач заз. Чи къунши Тагъире халади лугъузва: "Вуна тарцени, къавални, балкландлини шиирар клелдай. Гила ви ван радиодай къевезва. Эхирни мурадлив агакъна вун." Эхъ, Тагъире хала, а чавуз радиодай лезги чалал гунугар ван къведа лагъайдан чалахъ вуж жедат...

***

Вучиз ялани, цийи кылелай аял хъижез кланда заз. Дарвилерикайни хиве гатнавай проблемрикай кыл къакъудун патал я жеди.

Чи поэзия вилик тухун, кланарун патал са шумуд виш къелем кукварнавай са ширар каварна.

**Чун вири аялар я,
Яшар члехи ятлани.
Жив чклана мекерал,
Чарар рехи ятлани.**

Заз чиз, ада и царар кхъидайла чун - лезгийр фикирда къунва жеди. Эхъ, чун аял хъиз рикел михъи, гъил ахъа, датлана чина хъвер авайбур тушни мегер? Чна вири крарикай аялри хъиз фагъумзава: чи хайи чалал акъатзавай газетдикайни, мектебра гузвай лезги чалан гарсарикайни, чи радиодин гунугрикайни...

***

Гъар гъилера эфирдай "Рахазва Баку!" - лагъайла, и ван Шагъдагъдин кукгушра акъ-

**СА ВУЧ ЯТЛАНИ
АВУН ПАТАЛ
СА УЬМУЬР
БЕС ЖЕЗВАЧ**

уна, Силибирдин тамариз чклана, Кьулан вацун цай тлуз кьулухъ элкъевзай хъиз жедат заз. Гъавилэйи виридан рикелай хабар гудай са вуч ятлани лугъуз кланда заз. Яб акалзавайбурулай чарар къахчурла, абурун зенгер атайла руьгъ акатда жедат. Тагда авай гъевес рекъиз тадач абуру.

Вуч хъсан я хъи, чи экуь инсанрикай са шумуд кас редакциядихъ галаз авсиятда ава. Вуч хъсан я хъи, виликан чавара хъиз лез-

ги чалал акъатзавай ктабрин рехъ йисаралди вилив хуьзвач чна. Эгъ... клелдайбурун къадар гзаф тиртла, ктабар мадни гзаф акъатдай чи.

***

"Регъятдиз уьмуьр гъализ кланзаватла юмор рикелелай ракъуриз тахъуй", - лагъанва са каркам касди. Алай аямда а касди лагъайвал гъерекат ийиз хъанайтла, хупл хъсан тир. Алакьна кландачни? Куьн чидач, зун гъа юмордихъ гелкъевз алахъзава. Аялди лугъузва: "Муаллимди пул гъваш лагъанава." Ихътин гафар (вични гъафтеда къведра) ван атун нин рикелай я? Анжах пул вугузва хъи, алатрай. Жуван сагъламвални хуьзва, аялни

Азербайжандин радиодин лезги гунугрин редакциядин диктор Руслан Шейдаеван 45 йис я. Чна ам тебрикзава ва юбилейдихъ галаз алакьалу яз агъадихъ адан вервирдер чапзава.

кылл вине къуна физва, муаллимни шад жезва.

Бязибуру лугъузва: "Дунья иервили хуьда." (Иервални хвена кландачни?) Зун рази туш: и дунья хуьвер алакъзавай инсанри хуьда. Хъвер чандин клевивал, къилихрин михъивал, акьулдин хчивал лагъай чал я. Ихътин инсанри виш йис уьмуьр гъалда. Гъайиф хъи, виш йис тамам хъуниз талукъарнавай мярекатар юбилейр вични кыле аваз къеризкъериз гъалтзава. Валлагъ, са вуч ятлани авун патал са уьмуьр бес жезвач.

ПОЛЕЗНЕЕ БЕГА НИЧЕГО НЕ ПРИДУМАЛИ

В мире ожидается новая волна увлечения бегом - самым простым и доступным видом физических упражнений. Врачи говорят, что они наконец получили убедительные доказательства, что бег успешнее всего противостоит многим заболеваниям в пожилом возрасте. Обнаружено, что бегуны в среднем на 12 лет позже заболевают артритом по сравнению с людьми, ведущими малоподвижный образ жизни. И чтобы отложить наступление старости, нужно побороть лень и прибегать от 6 до 20 миль в неделю.

Кроме того, исследование опровергло миф о том, что у бегающих людей раньше времени изнашиваются связки и сухожилия. Одним словом, бег - самая полезная форма физических нагрузок, противостоящая старости.

А такие виды спорта, как теннис и футбол, в которых много резких движений, поворотов и растяжений, только ускоряют деградацию двигательного аппарата и особенно влияют на состояние коленей.

Мерд итимди къве къванцин арадай вичин кыл акъудда.

Лезги халкъдин мисал

Вичин цѣмуъжуд йис цийиз таммам хъанвай, свасвилин пекер алукунавай Сейли акван иер тир хьи, садавайни адалай вил алуидиз жезвачир. Къуъзъ-жаван, итим-паб, чѣхигъвечид, - вири пагь атлана амай. Тесниф тежедай хътин иервал авай адахъ. На лугъуди, ам сувун агъзуралди цукверин арада виридалайни иерди, виридалайни успагъиди тир. Ихътин цуквездиз гъи саягъда чан-рикт ийидатла, гъи жуьреда тавазивилер авуна кландатла чир жеч ваз! Адан иервили, адан атирди рубъгъиз секинвал, михивалини регъятвал гъида ви.

Гъа ихътин хъутуль ва мили гъиссер бахшзавай Сейлиди а юкъуз инсанриз. Цийиз ахъа хъанвай марвард цуквевдин кьелеч, зериф лечегрин атирди инсан гъикл бейгъушардатла, Сейлидини гъа саягъда рам авунвай межлисегълияр. Гъармада сакла килигзавай адаз: мягътелвилелди, кланвилелди, асретдалди.

Устларди лацу мармардикай раснавай, са синихни квачир эсердиз ухшар тир и тават. Ихътин рушар Гъуцари кьериз-царуз халкъда. Гъавилэй инсанар халисан иервили рам ийизва жеди. Свасвилин дигай пекер алай Сейли сада лацуавай катрав, мукуъда ичин таран лацу цукверив, са масада лацу гъвергъвердив гекъиззавай. Хуьрун тарихда садазни икван иер свасвилин либас акурди тушир. Ам гзаф багъалуди тирди гъясъгда чир жезвай.

- Асвара свасвилин либас са машиндиз къван пул гана къачунва жеди, - лугъуз суьгъбетзавай хуьрунвилери.

Сусан яргъи клакларин арадай килигзавай чулав, чѣхи вилера бахтлувилинни шадвилин эквер къугъваззавай. Садбуру "мал-деветди мум хъиз хуьтуьларнава, лукл хъиз муьтуьгъарнава кесиб руш", - лугъуз фагъумзавай. Чамран клвайли ливандал гъанвай затларин сан-гъисаб авачир. Пекер са-садалай багъалу, аямдив къадай, вижевай бур тир. Гъим алуидна, гъим тадатла чизвачир рушаз. Ихътин пекер я хуьре, я шегъерда, яни киноира акурди тушир адаз.

- Бахтавар! Килиг садра Асвараз вич гъикъван пара кланзаватла! - лугъуз хуьрезвай рушар.

- Чан текъей Сейли! Вун хуьрун виридалайни иер гададиз къисмет хъана, - лугъузвай кушкушдалди рушан къвалабан Минарата.

- Эхъ, гъакл я! - рази хъана свас.

- Асвараз Москвада вижевай клвалюгъ, багъалу машин, кылелай алахдай къван пул ава лугъузва. Мад вуч кланда къван, - мукуъ къвалабан Саядни суьгъбетдик экечна.

- Я ман, - разивал къалурна мад гъилера Сейлиди. Къакъан буйдин, пагъливан хътин Асварал хуьрун гзаф рушар ашукъ хъанвайди хъсандиз чизвай адаз. Такабурулу, вичел къару гададиз 30 яш жедалди хуьрун са рушаканни хуш атаначир. Гъарадак са синих, гъарадак са рехне кутаж хайибурун чан туьтуьниз гъанвай ада.

Хуьрунвилерин "Москвада адахъ свас тахъана жеч" лагъай гафар япарихъ галукъайла Асваран дидедини бубадин къарай атлудай. Вичелай гъвечли вахарни стхяр фадлай эвленмиш хъанвайтлани, Асвар хайибурувай члалал гъиз жезвачир. Эхирни дидеди члалавай тухуз тахъай гададиз лагъана:

- Чан хва, патан рушарикай чаз свас жедайди туш. Са гъалал нек хъанвай, жуван члалал рахадай, жуван адетар хуьдай, жуван таъсиб члугъвадай лезги свас гъин чна ваз. Патанда патахъ ялда, жуванда жувахъ. Клвалюгъ ийидай, куьл хуьдай, рухваар хадай са иер лезги руш герек я ваз. Гила чун къуъзъ хъанва. Амай аялар динжарнаватлани, вакай рикл архайин туш чи.

Эхирни гада члалат атана ва ам хуьрун рушариз килигиз эгечна. Ингъе адаз садакайни хуш атанач. Хуьрункай вил атлаила, адан хайибур сусан суракъда аваз къунши хуьрериз рекъе гъатна. Анжах Асвараз хуш къведай руш жагъанач хьи, жагъанач.

Гъикл ятлани, гада Москвадиз хъфида лагъай юкъуз хуьре мехъер авай. Дустарихъ галаз деминиз феи адаз дъушуьдай хъиз демина къуьлзавай са руш акуна. Гададин пагъ атлана, ам гъясъгда рушал ашукъ хъана. На лугъумир ам абурун мирес Гъажикъайибан хуш тир къван.

- Икван иер руш туна куьне заз патан хуьрера свас жагъурзаван? - лагъана гадади клвализ хтайла.

Диде ийир-тийир хъана:

- Вув, я чан бала, адан твар къамир, ам аял я. Сейлиди гъеле мектеб куьтгъанвач.

- Я гъам гъида куьне и клвализ, я садни, - къве клвач са чапатла кутуна гадади.

Эхирни мукува-къилияр клватл хъана Сейлидиз илчилвилдиз фена. Рушан диде-бубади эцигай шартлуналди мехъер къверигатуз, Сейлидин цѣмуъжуд йис таммам хъайила ийидай икьар хъана.

Гила вахт алукунавай. Им тахъана хуьрунвилериз ихътин гурлу мехъер акурди тушир. Туьн-хъун бул тир, муьгманар гзаф авай. Дем лагъайтла, гзаф гурлуаказ кыле фена. Са гъафте тамам хъун кумазни цийи свасни чам Москвадиз рекъе гъатна.

***

Мехъерилай къве йис алатнавай. И къве йисан къене хуьре гзаф вакъиар кыле фенавай. Яргъариз акъатнавай жегъил хизан хуьрунвилериз кьериз-царуз рикел хкизвай. И рикел хкунар виликан ихтилатрилай тафаватлу тир. Сейлидикайни Асваракай эвеланд хъиз гъйранвилелди ваь, гъайиф члугъаз ихтилатзавай хуьрунвилери.

- Асвар Сейлидихъ галаз рекъе физвач лугъузва.

- Руш вичин аял гваз къуд цлан арада, Асвар кефина ава.

- Асвара Сейли квал къазвач лугъузва.

- Гъайиф а рушан...

- Гададин

машгъулат

вуч ятла?

- Ништа!

Анжах са кар

шаксуз я хьи,

ада таран пе-

шер хъиз алахза-

вай пулар зегъ-

метдалди къазан-

мишзавач.

Ихътин гафар

япарихъ галукъайла

Сейлидини Асваран

хайибурун къарай ат-

лудай. Вучда, гъикла

лугъуз веревирдер ийиз-

вай къавумри. Эхирни

Асваран буба

М а б у д

жегъил-

р и к а й

хабар къ-

ун патал-

ди Моск-

вадиз рекъе

гъатна. Са

вацралай хуьруз

хтай Мабудан ихтилат-

рай рикл ахъайдай, гуьгуьл

шадардай затлани ван тахъай

къавумар кылелай яд

иличнавай хъиз хъанвай: хуьрунвилери-

кай регъуззавай абуруз.

Мабуд Москвадай хтай вад

вацралай Сейлидин

диде Эвсият вичин рушан

кылив фена. Са гъафтедилай

ам вичин рушни хтул

галаз хуьруз хтана. Сейли

гуьгуьлн клвализ ваь,

бубад клвализ хтан-

вайди чир хъайила хуьрунвилер

экай хъана.

Хуьрун а кыляй и кылиз

са ялце рушан кылив

атай Минарата ам акуна

цлугъана:

- Аман Аллагъ, им вучтин

кар я? Тунтлудиз

ухшар Сейлидикай затлани

амач хьи!

Гъакъикъатдани Сейли

вликанди тушир. Адан

вилин кланер чулчулав

хъанвай. Са хамни са

клараб тир руш. Минарат

Сейлидин къуранвай

гардан къуна угъу алатиз

шехъна. Эхирни Минарата

зурзавай ванцелди жузуна:

- А имансузда ваз вуч

авунва?

Акл жузуна хьи, Сейлидин

вилерин булах

ахъа хъана:

- Завай затлани жузамир,

Минарат...

Мукуъ юкъуз абурун

квализ вири хуьр

клат хъанвай. Хуьрунвилер

дердерини хажалатри

штумарнавай жегъил

сусаз теселлир гузвай.

Хъайи карди абурун

рикл тларнавай. Чарадан

руш, чарадан свас

вирибуруз хайиди хъиз

хъанвай. Вучиз ятлани

хуьрунвилери чеб тахсирлу

яз гъисабзавай.

***

Гъа икл къве йис алатна. Сейли эвеланд хъиз иервилерин тахтуна авай. Виликан хъиз бахтавар тир свас. Вичин кылел атай крар ахвар хъиз жезвай гагъ-гагъ адаз. Асварни рикелай алуднавай руша.

И къве йисан къене Асваран ван-сес акъатнач. Вичин сусакайни аялдикай садра хъайитлани хабар къунач ада. Цийиз къве йиса клвач эцигнавай, члалат акъалнавай гъвечли Мурад чѣхи жезвай, анжах адан бубади ам рикелни гъизвачир.

Ингъе, са юкъуз хуьрунвилерин арада ван чклана: Асвар Москвадай хтанва.

Булахдин патав акъазай чулав рангунин яргъи, иер машинди рушарни сусар вичихъ ялна. Анжах машиндай эвична

хуьрез-хуьрез чпин кылив къвезвай пагъливандиз ухшар жегъил чир хъайила, гаф-члал сад авунвайди хъиз вирида чин элкъурна.

Русвагъ хъанатлани, Асвар и кар квал такъуна мукув атана. Дишегъилири адан салам къахчун тавурла Асваран сабур акъалтла. Вичик дагу элкъурна булахдал жерг янавай рушаринни сусарин арада Минарат акун кумазни хъел квал жузуна:

- Вахъ вуч хъанва, я руш, гайи саламни къахчузвач хьи...

Минарата вичин хчи мез кардик кутуна:

- Ваз рахадай мез, хуьруз хкведай чин амаиди яни? Маса кас тиртла, кыл кхажна элдиз килигиз жечир.

- Зи тахсир вуч я хьи? - жузуна гадади.

Минаратинни рушарин чандик цлай акатна.

- Ваз ви тахсир вуч ятла гъелени чизвач ман? - Минаратан свий цлай чклана. -

Цукъ хътин руш бахтсузарнавайди рикелай ракъуранавани вунна? Ам клваливай-къавай авуна къариблудха штумарнавайди вун тушни? Сейли иеси авачирдай кунвайни вунна? Я тахъайтла хуьрунвилерини намус клурарик кутунвайди хъиз хъанани ваз?

Гъи чинив хтанва вун хуьруз?

- Секин

хуьхъ, я руш...

Я Минара...

Асвараз вуч ятла лугъуз

клан хъана, анжах Минарата адав финдикъни акъудиз ганач.

- Вуч Минарат, Минарат лугъузва вунна? Зи твар къамир, алад, зи вилериз вун такурай.

- Я руш, вавди рахаз кланзавач заз, яд хъваз кланзава булахдилай.

- Гъайиф я ваз чи булахдин яд...

Минарата вилерал клвенквер авуна ушкуъ ванцелди туьнбуьгар давам хуьвурла Асвар яд хъун тавуна къулухъ элкъвена.

Асварин клвал хуьрун вини кыле, "Синти" лугъудай пелел алай. Рехъ авачирвилэй гъар гъилера Асвара вичин машини Мияса бадедин клвалин вилик акъазарна ахла яхди фидай. Ялгуз къари тир Миясадин клвалин вилик къай тутун тарцин кланик гъамиша яшлу дишегълияр клватл жедай. Сун пек-леш, гуьлуьтар храз ихтилатар ийидай абуру.

Квачер гагъадарна ацукунавай, ихтилатдал илигнавай къарияр акурла Асвара гъиле авай чантаяр чилел эцигна абуруз ван алаз салам гана:

- Салам алейкум, чан бадеяр.

- Алейксалам, - къарийри хордалди жаваб гана.

- Вун ни гада я, чан хтул? - хабар къуна Мияса къариди.

- Ваз зун чир хъаначни, Мияса баде, зун Асвар я ман, Мабудан хва.

- Гъа-а-а-анни! - явашдаказ лагъана къариди ва кыл агъузна гъиле авай акъванрив фад-фад гуьлуьт храз эгечна. Мукуъ къарийрини гъада хъиз авуна.

Гъамиша жузунар-квачуна, тементавал ийидай Мияса къаридин и гъерекатди Асваран риклик къалабулух кутуна. Ам пашмандаказ алатна вичин рехди фена.

Бубад клвалин гъаятда, чѣхи тутун тарцин кланик ацукунавай вичин буба ва адан метел алай гада аял акурла Асваран пзузаррик хъвер акатна:

- Нисин хийрар, буба!

- Нисин хийрар, - жаваб гана Мабуда. Анжах гъамишанда хъиз къарагъна хчин гъил къунач. Асвара и карди вичиз эсер авурди чир тавуна жузуна:

- Им ни аял я?

- Сейлидин аял я, - жаваб гана бубади хъел квал. Ахпа аял метелай авудна адаз лагъана:

- Вун бубадин кылив мадни мус къведла?

- Пака къведа ман, - жаваб гана аялди. Мабуд варарай кецел акъатна.

Кыл квыхъай Асвара вучдатлани тийижиз аялдивай жузуна:

- Ви твар вуч я?

- Мурад.

- Ви буба вуж я?

- Чидач.

Кылел лацу буьшме алай Сейли клвалей акъатна тутун тарцин хъендик атайла Асвара сусаз салам гана. Сейлидин хуьхъвер бубуар хъиз яру хъана, анжах ада гъясъгда вич гъилиз къачуна аялдин пекер гуьнгубна хтуна.

- Я де, ба гиниз фена? - верци ванцелди жузуна Мурада.

- Клвалахал фена, халудиз сагърай лагъ, чун хъфин.

Аялди Асвараз сагърай лагъана ва абуру гъаятдай кецел акъатна.

Асвар акъвазнавай чкадал къах хъана амай. Адаз лугъудай гаф жагъизвачир. Ам дерин хиярлай дидедин хуьтуль ванци авудна. Са гъада ам гъамишанда хъиз, хушдаказ къаришламишна. Гъилер хчин гарданда туна теменар гана адаз. Ахпа вичин вилин накъвар михъна явашдаказ, хчин хатурдик хкур тавуна лагъана:

- Акъван иер, акъван акъулу свас гъилэй акъуддай затлани тирни? Вун акъван зулумар авунатлани чи хизандихъ галаз мидавал авунач ада. Гъясъгда инал алайди тир ам. Чан бала, рикл бала, вун чи кыл хура туна хьи...

Асваран ван зурзуна:

- Вахъ вуч хъанва, я де? Вун вучиз икл лугъузва?

- Бес итимди вичин папоз исевил ийидайди тушни? Масдан руш тухвана герексуз шей хъиз кхадардай затлани яни? Им тахъана чи хуьре ихътин кар хъайиди тушир.

Ахпа Асваран стхярни вахар атана. Гъабурани стхадиз темен-тавал авурдалай гуьгуьниз телегъ-билегъиз башламишна.

Няни жедалди клвале ацукуна Асвар. Хуьруз акъатиз кланзавачир адаз. Адан бубани гъеле клвализ хтанвачир.

Гъамиша хуьруз хтайла чийер хъиз Асварал алтлуш жедай ярар-дустарни и гъилера алан кылив атанач. Идакай гада перишан хъанвай, вилерай пашманвал клвахъзавай. Хуьруз агакъбай легъзедилэй икван члвалди хъайи крари адан рикл тларнавай. Адан туьтуьнай са кап фуни физвачир.

Хурушум хъайила къуншид гадади Асвараз Абдуллагъ бубади хуьрун кимел эверзава лагъана хабар гъана.

Ким хуьрун юкъва, мисклиндин патав гвай. Мегъун тарцин кланик къуьзубур жерг ягъана ацукунавай. Къуьл-гад талана хуьрун агъсакълар гъамиша инал клватл жедай. Инаг хийр-дуьа гудай, телегъ-билегъ ийидай, дуван аквадай чка тир. Хуьр бине хъайи йикъалэй икл я ва къедалди гъа икл давам хъийизва.

Квал галчукна, кылел хичкиндин бармак алуидна ацукунавай агъсакъларин вилик акъвазнавай Асваран ял къунвай. Адан буба Мабуд, Сейлидин чѣхи буба Гъажикъайибни буба Рзахан ва ацукунавайбурун арада авай.

Гадади сабурсуздаказ Абдуллагъ бубади мус гаф лугъудатла гуьзлемишзавай. Вичин 100 йис хъанвай Абдуллагъ буба хуьрун муьмин ва савадлу ксарикай тир. Гъамиша хъсанвилерихъ, хийрлу крарихъ ялдай. Гъавилэй вири хуьр патал адан гаф къанун тир.

Абдуллагъ бубади Асваран вилин къенез килигна лагъана:

- Я хва, ви чѣхи буба Шабуд, Аллагъди вичиз рагъмет авурай, мерд, кьегъл кас тир. Адан суракъар яргъариз чкланвай. Ам кас хъиз яшамаш хъана, кас хъизни къена. Ви буба Мабудани несилдин ва хуьрун твар гъамиша винне къуна. Ам дяведай уфтан яз, хур орденрив ацланваз хтана. Ада мектебда тербия гайи аялрин суракъар шумудни са уьлкведай къвезва. Бес вун хизандин, хуьрунвилерин кыл вучиз хура туна? Вучиз вун малаик хътин руш ужузарна ажурарна? Ви тахсир гъа идалди

Bu sözlərə artıq adət etmişik. İnsanların günün günorta çağı qeybətə çıxması artıq cəmiyyətimizin reallıqlarından birinə çevrilib. Təəssüf ki, itənlərin çoxunun aqibəti müəmmalı qalır. Bu faktların içindəki faciəni isə itkin düşənlərin doğmaları, yaxın adamlar

EV DƏN GETDİ VƏ QAYITMADI

ağır yük kimi ürəklərində daşımaları olurlar.

Belə bir faciə 8 ay əvvəl heydərövlər ailəsinin başına gəlib. 2002-ci ilin martın 29-da öz iş yerinə - baş mühasibi olduğu Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası və Kriminalistika İnstitutuna yollanan Səfiyə Səbətulla qızı heydəröva müəmmalı şəkildə yoxa çıxıb. Nə baş verib? Bəlkə qadını maşın vurub, izi azdırmaq üçün onu gizlədiblər? Bəlkə düşməni var imiş, qisas alıb? Bəlkə doğmalarından inciyib evdən baş götürüb hara isə gedib? Bəlkə heç evdən bayıra çıxmayıb? Suallar, suallar... Əs-

lində bu suallara istintaq cavab verməlidir. Lakin 8 ay ərzində S.heydərövanın taleyini müəyyan-

laşdırmaq sahəsində Suraxanı rayonu nun istintaq orqanlarında lazımi səviyyədə iş aparılmayıb.

20 il əvvəl ərinə ayrılıb

üç övladını təkbaşına böyütmüş, faciədən bir ay əvvəl ilk övladını evləndirib evinə gəlin gətirmiş Səfiyə xanımın taleyi ilə ən çox maraqlanan, tez-tez biganəliklə qarşılaşan, hadisə baş verəndə Milli Orduda xidmət edən, əsgəri borcunu ana itkisi kimi çəkilməz dərdlə başa vuran İlham redaksiyamıza da gəlmişdi. Suraxanı rayonunun hüquq-mühafizə orqanlarında gördüyü haqsızlıqlar, bu günə kimi cinayət işinin açılmaması barədə o, respublikanın rəhbər təşkilatlarına onlarca şikayət göndərib.

"Samur" qəzeti bu hadisə ilə bağlı oxuculara məlumat verəcəkdir.

БЕШЕНЫХ АНГЛИЧАН РЕШЕНО ПЕРЕПИСАТЬ

В одной только Великобритании свыше 7 тысяч людей, зараженных коровьим бешенством. К такому выводу пришли британские медики, напомнив об опасности неизлечимой болезни. Пока от нее умерли 115 британцев, и сейчас правительство собирается провести общенациональный осмотр, чтобы выявить, сколько же человек в действительности могут нести в себе коровье бешенство.

РЫБА ВСЕ ЖЕ ВРЕДНЕЕ МЯСА

Людам, которые убеждены в полезности рыбы, стоит уменьшить свои аппетиты. Как сообщает "Дейли мейл", если есть рыбу, особенно жирную, чаще одного раза в неделю, можно наглотаться слишком много ртути и прочих опасных для здоровья химикатов. Мировой океан настолько загрязнен, что его обитатели просто напичканы отравляющими веществами, которые наносят серьезный вред не только старикам, детям и беременным женщинам, но даже здоровым мужчинам.

ГАФАЛАГ

кагы - салат (зелень)

кал (ккал) - 1)зимовье, 2) равнина

Ци калара гзаф векь ава. - В нынешнем

году на равнинах много травы

каруш - основа ковра

кегыкир - упрямый, непослушный

Балканди кегыкир кчагузва.

кел гамиш - буйвол

керкетI - обрубок, деревянный брусок

керкетI хьтин - короткий как обрубок

киредин кьапар - обожженная посуда

из глины

кирклир квай балканд - пугливая,

горячая лошадь

кут - 1) засов, деревянный замок

2) кут кьабах - тыква-горляно, посуда,

сделанная из тыкви-горлянки

кут ичер - яблоки сорта ранет

куклух - 1) завязь огурцов,

2) мелкий огурец, 3) пуча

кулур - сачок; чепелукьар кулурдал

кьада. Бабочек ловят сачком.

куручI - десна

кутIал рехь - короткая дорога

ХƏВƏРЛƏР

ХİLASEDİCİ MAĞARALAR

Britaniyalı biznesmen Eşford Prays 2019-cu ildə yerə düşməsi güman olunan asteroiddən qorunmaq üçün mağara təklif edir. Onun tikdirdiyi mağaralar Uels qraflığının Aberkreyv adlanan ərazisində yerləşir. Bu qərribə sığınacaqlar yerin 300 metr dərinliyində qazılıb. Hər mağara 100 adam tutur. Bir həftəlik ərzaq və elektrik enerjisi ehtiyatı ilə birlikdə xilasedici mağaraya biletin qiyməti min funtdur. Uşaqlar üçün giriş pulsuzdur. Artıq 100-dək adam mağaraya bilet sifariş edib.

QIZIL HƏRİSLİYİ

Dünyanın ən böyük qızıl hərisləri üç əsr yarım bundan əvvəl dənizin dibinə getmiş 3 milyard funt sterlinq dəyərində qızıl və brilyant axtarışını sürətləndirmək üçün əllərindən gələni edirlər. Şotlandiya hakiminin Dandi şəhərində saxladığı böyük xəzinəni, o cümlədən, şöhrəti hər yana yayılmış Edinburq qızillərini ələ keçirən məşhur ingilis sərkərdəsi Oliver Kromvel olub.

Sərkərdə alınmaz qala olan Dandini işğal etmək üçün cəsuslardan istifadə edib. Onların verdiyi məlumata görə şəhəri müdafiə edən hərbi qarnizonun əsgərləri səhər yeməyi zamanı qədərsiz spirtli içki içirmiş. Səhər yeməyindən sonra şəhərə hücum edən Kromvel sərxoşların müqavimətinə rast gəlmir və asanlıqla qalanı alır. O zəbt olunmuş xəzinəni 60 gəmiyə yükləyib dənizə çıxır. Şotlandların dediyinə görə sahildən bir qədər aralananda ingilislər Allahın qəzəbinə düçar olur və bütün gəmilər suda batır. Xəzinəni aparanlar qızılın həddindən artıq ağır yük olduğunu nəzərə almadıqlarına görə həmişəlik onunla vidalaşmalı olublar.

НОВАЯ ВСТРЕЧА С "СУВАРОМ"

15-го декабря в 16-00 в Театре Песни им. Р. Бехбудова состоится концерт лезгинского ансамбля "Сувар". В исполнении Розы Гаджимурадовой, Джамили Заловой, Руслана Давудоглы, Решада Ибрагимова прозвучат лезгинские народные песни и новые мелодии. Заявки на билеты принимаются.

тел: 32-92-17

"САМУР"

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
370146 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
Тел/Факс: 32-92-17
e-mail: samur83@yandex.ru
www.samur-press.narod.ru

Расчетный счет
26233080000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г.Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Тираж: 2000

Индекс: 0258